

2006-2007 YILLARI ARASINDA KÜLTEPE KAZILARINDA ELE GEÇEN SİKKE BULUNTULARI

Zeynep Çizmeli Ögün

Anahtar Kelimeler: Kültepe • Kaniş • Karum • Sikke • IV. Ariarathes,

Mots de clés: Kültepe • Kanish • Karum • Monnaies • Ariarathes IV.

Özet:

Kültepe Kaniş Karum’unda 1948 yılından itibaren Prof. Dr. Tahsin Özgüç yönetiminde yürütülen kazılarda Asur Ticaret Kolonileri Çağında en parlak dönemini yaşamış olan kente ait birçok eser gün ışığına çıkarılmıştır. 2006 yılından itibaren Prof. Dr. Fikri Kulakoğlu’nun başkanlığında sürdürülen yeni dönem kazılarında ise, hem Tepe’nin, hem de Karum’un stratigrafisinin tamamlanabilmesi için “geç” dönem buluntuların incelenmesi gündeme gelmiştir. Bu makalede Şehir Suru, Nekropol ve Karum Alanlarında gerçekleştirilen kazılarda ele geçen sikkeler tanıtılmaktadır. Bu sikkelerden 4 tanesi Hellenistik, 5 tanesi Roma ve 1 tanesi de Bizans dönemine tarihlenir ve kentin en son sahiplerinin birer sessiz tanığıdır.

Resumé:

Les fouilles archéologiques du Kanis-Karum à Kültepe poursuivies depuis 1948 sous la direction de Prof. Dr. Tahsin Özgüç ont mis à jour des vestiges importantes, comme le fameux Palais de Warshama, les temples de l’époque de la colonisation commerciale assyrienne. Afin de compléter leur stratigraphie, la nouvelle mission archéologique, sous la direction du Prof. Dr. Fikri Kulakoğlu depuis 2006, a concentré son travail aussi sur les trouvailles « tardives ». Cet article présente des monnaies, qui ont été mises au jour pendant les travaux sur les murailles de la cité, de la nécropole et de la zone de «Karum». Parmi ces monnaies, nous avons recensé 4 monnaies hellénistiques, 6 monnaies romaines et 1 monnaie byzantine.

Kültepe Kaniş-Karumu’nda 1948 yılında Prof. Dr. Tahsin Özgüç tarafından başlatılan ilk sistemli kazılar, 1955 yılından itibaren höyükte de sürdürülmüştür¹. Höyükteki kazılar Prehistorik Çağlarda başlayan yerleşimin Asur Ticaret Kolonileri Çağı’ndan

sonra zayıfladığını göstermektedir. Uzunca bir aradan sonra tekrar yerleşilen Tepe’de ise, Demir Devri’ne tarihlenen yerleşim katlarının, daha sonraki devirlerde inşa edilen çeşitli yapılar tarafından büyük ölçüde tahrip edildiği anlaşılır.

¹ Özgüç 1999, 2.

Son yapılaşma evresinden günümüze kalmış en önemli kalıntı ise Tepe'nin yüksek kenarlarının altındaki Hellenistik ve Roma çağlarına tarihlenen şehir surudur. Ancak, surların işaret ettiği çağlarda Kültepe, T. Özgüç'ün de belirttiği gibi yavaş yavaş eski önemini kaybetmeye başlayıp, giderek Kaisareia'nın gölgesinde kalmış küçük bir şehir görünümüne bürünmüştür². Bu düşüncüyü arkeolojik bulgular da desteklemektedir. 1948-2006 yılları arasında ele geçen Hellenistik ve Roma Dönemi eserleri Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ne kıyasla çok sınırlıdır. Bu döneme işaret eden eserler arasında 1967 ve 1973 yıllarında gerçekleştirilen kazılarda bulunan sikkeler³ ve Tepe'de bulunan ve üzerinde bir "panter avının" betimlendiği M.Ö. 3. yy. sonu - 2. yy'ın ilk yarısına tarihlenen *amphora* en tanınan eserlerdir⁴.

Çalışmamıza konu olan eserler ise kent'in son evrelerine ışık tutacak olan sikke buluntularıdır. Hellenistik Dönem ve sonrasında tarihlenen 11 adet sikke 2006 yılından itibaren Prof. Dr. Fikri Kulakoğlu başkanlığında yürütülen kazılarda ele geçmiştir⁵. Buluntular, Şehir surunun incelenmesi, Aşağı Şehirde yer alan Mezarların kazılması ve Tepe'de yapılan yeni dönem çalışmaları sırasında belirli arkeolojik kontekstte bulunmuştur. Restorasyon ve konservasyon çalışmaları Anadolu Medeniyetleri Müzesi restoratörlerinden Latif Özen ve İlknur Eryıldırım tarafından tamamlanmıştır⁶. 07-KT-32/3 nu-

maralı sikke hariç diğer sikkeler alçı kalıbından belgelendirilmiştir. Korunma durumu bu sikkenin alçı kalıp alınmasına izin vermemektedir. Metin sonunda yer alan levhada ise, her sikkenin özgün boyutuna sadık olarak çekilen fotoğrafları yer alır⁷ ve bu sikkelerin numarası ise ön yüz ve arka yüz betimlerinden sonra yer alan sikke bilgilerinin içinde verilmiştir. Sikkelerin ağırlığı, çapı ve yönünden sonra ise Kültepe Kazılarında ait Buluntu Envanter Numarası ile Kazı Envanter Numarası ayrıca belirtilmiştir.

KATALOG

HELLENİSTİK DÖNEM SİKKELERİ

İskender Sikkesi (M.Ö. 3. yy.)

Ö/ Aslan postlu Herakles başı, sağa.

A/ Tahtında oturan Zeus, sola. Sağ elinde kartal tutmakta. Zeminde, çelik kalem darbi.

1- AR, 3,57gr, 16,7 mm, 12, Bul No: 07-KT-K.145
= Env. No: 2007/k/02/07/025/M082

Kappadokia Kralı IV. ARIARATHES EUSEBES (M.Ö. c. 220-163)

Ö/ Kral IV. Ariarathes'in *diadem*'li başı, sağa.

A/ Athena ayakta, sola. Sol elinde mızrak sağ elinde kral ismini taçlandıran Nike tutmakta. Zeminde, ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΑΡΙΑΡΑΘΟΥ, Kesitte ΕΥΣΕΒΟΥ / ΓΑ (ΓΑ = 33 yıl : M.Ö. 188/187). Monogram, zeminde: Nike'nin altında , ismin sağında .

2- AR, 3,44gr, 18,8 mm, 10, Bul No: 07-KT-K.32/1
= Env. No: 2007/t/00/00/001a

Ref. Ön yüz Simonetta 1977 Cat no 18 b Plate 2,8 (benzer)

Ö/ Kral IV. Ariarathes'in *diadem*'li başı, sağa

² Özgüç 1999, 4.

³ Taner 1974.

⁴ Zoroğlu 1981, 251 = Özgüç 1971, 29-31, Lev. XXX.

⁵ Kültepe Kazıları Başkanı Prof. Dr. Fikri Kulakoğlu'na, kazılarda ele geçen "geç" dönem sikke buluntularını incelemem için gereken izni verdiği için ve Kültepe Tarihinde bilinmeyenleri aydınlatmasındaki hassasiyetinden dolayı içten teşekkürlerimi bir borç bilirim.

⁶ Özverili çalışmalarından dolayı kendilerine teşekkür ederim.

⁷ Dicle Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Araş. Gör. Aytaç Coşkun ve Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı Araş. Gör. Canan Özbil Serin'e görsel belgelendirme konusundaki yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

A/ Athena ayakta, sola. Sol elinde mızrak sağ elinde Nike tutmakta. Nike kral ismini taçlandırmakta. Zeminde,
 ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΑΡΙΑΡΑΘΟΥ, kesitte ΕΥΣΕΒΟΥ / (tarih okunamıyor). Monogram, zeminde: Nike'nin altında , ismin sağında Γ.

3- AR, 3,38gr, 17 mm, 12, Bul No: 07-KT-K.32/2 = Env. No: 2007/t/00/00/001b

Ref. Ön yüz Simonetta 1977 Cat no 18 b Plate 2,8 (benzer)

Ö/ Kral IV. Ariarathes'in *diadem*'li başı, sağa

A/ Athena ayakta, sola. Sol elinde mızrak sağ elinde Nike tutmakta. Nike kral ismini taçlandırmakta. Zeminde,

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΑΡΙΑΡΑΘΟΥ. kesitte ΕΥΣΕΒΟΥ / Γ Λ (ΓΛ = 33 yıl : M.Ö. 188/187). Zeminde: Nike'nin altında , ismin sağında Η.

4- AR, 3,6gr, 19,6 mm, 12 Bul No: 07-KT-K.32/3 = Env. No: 2007/t/00/00/001c

Ref. Simonetta 1977 Cat no 20a

ROMA İMPARATORLUĞU RESMİ SİKKE- LERİ

I. Constantinus (M. S. 321-337)

M. S. 330-335

Ö / CONSTANTI-NVS MAX AVG. İmparator'un çelenkli, zırhlı büstü, sağa.

A/ GLOR-IA EXERC-ITVS. Karşılıklı ayakta duran iki asker, sağ ellerinde mızrak taşımakta. Aralarında iki adet lejyon almi (standart) durmakta. Kesitte, SMNB.

5- AE, 2,49 gr, 17,3 mm, 5, Bul No: 06-KT-K.211= Env. No: 2006/k/02/05/211

Ref. Hill-Kent 1965 Type no. 1116-7 s. 26 (Nicomedia darphanesi)

II. Constantius (M. S. 348-350)

Ö/ DN CONSTAN [] -[]. II. Constantius'un, *diadem*'li, zırhlı büstü, sağa

A/ Çelengin içinde, VOT/ XX/MVLT/ XXX.

6- AE, 1,21 gr, 15 mm, 12, Bul No: 06-KT-K.191= Env. No: 2006/k/02/04/191

Ref. Hill-Kent 1965 Type 967(benzer) s. 23

Honorius (M. S. 395-423)

M. S. 395/402

Ö/ D N HONORIVS P F AVG, İmparator Honorius'un, inci *diadem*'li, zırhlı büstü, sağa.

A/ SALVS R[EI-PVBLICAE], Victoria, sağa yönelmiş, zafer sancağı (*trophæ*) taşımakta ve solundaki tutsağı sürüklemekte.

7- AE, 1,59 gr, 14 mm, 6, Bul No: 06-KT-K.237= Env. No: 2006/k/02/07/237

Ref. Kent 1994 Type 1237 s. 322 (Acquileia darphanesi)

Honorius - Arcadius (M.S. 395-402, 395-408)

Ö/ İmparator başı.

A/ Cepheden ayakta duran ve sağ elindeki mızrağa dayanmış asker kıyafetli bir İmparator figürü, sağda Victoria ayakta ve sola dönük (Tip Virtus Exerciti)

8- AE, 1,56 gr, 13,8 mm, 12? Bul No: 06-KT-K.252= Env. No: 2006/k/02/09/252

Ref. Kent 1994 Type 2 Virtus Exerciti

Ö/ İmparator başı.

A/ Cepheden ayakta duran ve sağ elindeki mızrağa dayanmış asker kıyafetli bir İmparator figürü, sağda Victoria ayakta ve sola dönük.

9- AE, 2,2 gr, 14,8 mm, 10, Bul No: 07-KT-K.67= Env. No:2007/k/02/01/01

Ref. Kent 1994 Type 2 Virtus Exerciti

M. Ö. 3 - M. S. 2. yy'a ait sikke

Ö/ Okunamıyor.

A/ Okunamıyor.

10- AE, 3,69 gr, 20 mm, 10, Bul No: 06-KT-K.01= Env. No: 2006/Yüzey/1

BİZANS DÖNEMİ SİKKELERİ

I. Anastasius (M.S. 1 Nisan 491- 1 Temmuz 518)

Ö/ []T ANASTA-SIVS İmparator I. Anastasius'un büstü sağa, *diadem*'li zırhlı ve *paludamentum*'lu.

A/ M ; solda haç ; sağda *Off.* harfi : Ε.

11- AE, 8,37gr, 26,5 mm, 6, Bul No: 06-KT-K.276= Env. No: 2006/k/02/09/276

Ref. Bellinger-Grierson 1966 Type 24g I-II s. 24 (Konstantinopolis darbı)

2006 ve 2007 yıllarında Kültepe Kazılarında ele geçen 11 sikkeden 4 adeti Hellenistik Döneme aittir. Bunların içinden 07-KT-K.145 numaralı gümüş sikke 82 numaralı mezardan ele geçmiş sikkedir. III. Aleksandros'a (İskender) ölümünden sonra Anadolu'da darp edilen, *posthumus didrahmi* birimindedir. Çok aşınmış olmasından muhtemelen uzun bir süre dolaşımında kalmış olduğunu anlayabiliriz. Ayrıca metal kalitesini kontrol amaçlı arka yüzüne ufak bir müdahale yapıldığı gözlenmiştir⁸. Hellenistik Döneme ait diğer 3 adet sikke, M.Ö. 220-163 yılları arasında Kappadokia'da hüküm sürmüş kral IV. Ariarathes Eusebes'a aittir ve Warshama Sarayının batı duvarının önü ile işlevi kazılarla belirlenecek olan "Geç Dönem Yapısı"nın doğu duvarının önünde, birbirine yapışık olarak ele geçmiştir. Bu sikkelerden iki tanesi (07-KT-K.32/1, 07-KT-K.32/3) Kral IV. Ariarathes'in hükümdarlığının 33. yılında (M.Ö.188/187) darp ettiği sikkelerdir. 07-KT-K.32/2 numaralı sikkenin ise arka yüzünde yer alan darp tarihinin okunmamasına rağmen, ön yüzdeki portreden yine aynı kralın hükümdarlığının 30-33 yılları arasında darp edildiğini anlamaktayız⁹.

⁸ 1967 ve 1973 yıllarında ele geçen 4 sikke de aynı dönemi işaret etmektedir. III. Aleksandros'un ölümünü izleyen dönemde gerçekleştirilen M.Ö. 315 yılı civarlarına tarihlenen III. Aleksandros'un kendisine ait Abydos ve Lampsakos atölyesinde darp edilmiş 2 adet *posthumus* gümüş sikke (Taner 1974, 591 no 3-4) ile M.Ö. 323-318 yıllarında Colophon sikkesinde darp edilmiş III. Philippos'a atfedilen 2 adet gümüş sikke bulunmuştur (Taner 1974, 590-591 no 1-2).

⁹ IV. Ariarathes'in yine hükümdarlığının 33. yılında (M.Ö.188/187) darp ettiği 7 adet gümüş sikke 1967, 1973 yılları Kültepe buluntuları arasında yer alır (Taner

Kültepe'de 2006 ve 2007 yıllarında ele geçen sikkeler arasında Roma hâkimiyetindeki Anadolu kentlerinin darp ettiği Eyalet Sikkelerinden örnek bulunmamıştır¹⁰. Ancak Roma İmparatorluğu'nun Resmi Darphanelerine ait 5 adet sikke saptanmıştır. Bu sikkeler Diocletianus Reformu'nu izleyen dönemde darp edilen sikkelerdir ve 2006-2007 yıllarında Karum Alanındaki "Roma Yapısı"nda gerçekleştirilen kazılarda üst dolgu toprağından ele geçmiştir. Aralarından İmparator Büyük Constantinus (06-KT-K.211), II. Constantinus (06-KT-K.191) ile Honorius'a (06-KT-K.2237) ait birer örnek ve korunma durumları çok düşük olmasına rağmen arka yüzde kullanılan betim sayesinde M.S. 395-402, 395-408 yılları arasında tarihlendirilen 2 adet sikke (06-KT-K.252 ve 06-KT-K.67) kataloga dâhil edilmiştir. 06-KT-K.01 numaralı sikkenin ise ön ve arka yüzündeki betimler okunmamakta olup, çapı, ağırlığı ve kalınlığı sayesinde Hellenistik Dönem ile Roma Döneminin ilk iki yüzyılı içinde bir tarihte darp edildiği anlaşılmaktadır.

En geç döneme tarih veren 06-KT-K.276 numaralı sikke ise yine Karum Alanında ele geçen ve Bizans İmparatoru I. Anastasius'un Constantinopolis darphanesinde darp edilen 20 *nummi* değerindeki sikkedir¹¹.

1974, 591-593 no 5-11). Ayrıca M.Ö. 36 - M.S. 17 yılları arasında hüküm sürmüş bir başka Kappadokia kralı Arkhelaos'un 1 adet bronz sikkesi de aynı buluntular arasında kayıtlara geçmiştir (Taner 1974, 593 no 12).

¹⁰ 1967 ve 1973 yılları buluntuları arasında Kaisareia ve Tyana'nın İmparator Marcus Aurelius döneminde darp ettiği toplam 6 adet bronz sikkesi ele geçmiştir (4 adet Kaisareia kenti sikkesi : Taner 1974, 593-594 no 13-16; Tyana : Taner 1974, 594-595 no 17-18).

¹¹ Fakat T. Özgüç, *Kültepe-Kaniş/Neşa Sarayları ve Mabedleri/The Palaces and Temples of Kültepe-Kaniş/Neşa* kitabında Selçuklu Sultanı II. Keyhüsrev'in Karum'da düşürülen bir sikkeden bahseder. Bu sikke ise yüzey

Bu çalışmada ayrıntıları ile betimlediğimiz bu küçük sikke grubu, 1948 yılından beri düzenli bir şekilde kazılan Kültepe'nin son sakinlerine ait birer belge niteliğindedir. Belirlenen alanlarda gelecek yıllarda gerçekleştirilecek kazılarda bu sikkelerin işaret ettiği dönemlere ait başka buluntuların gün ışığına çıkarılmasıyla Kültepe'nin terk edilme evreleri hakkında daha fazla bilgiye sahip olunacaktır.

Doç. Dr. Zeynep Çizmeli Ögün
Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı
Sıhhiye-ANKARA
zeynepogun@yahoo.com

buluntusu olarak Kültepe'nin tüm sikke buluntuları içinde en geç döneme tarihlenen sikkesi olarak kabul edilmelidir: Özgüç 1999, 1-2, Lev. 4, 1.

BİBLİYOGRAFYA

- Bellinger – Grierson 1966 A. R. Bellinger – Ph. Grierson, *Catalogue of Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and Whittemore Collection I, Anastasius I to Maurice (491-602)* (1966).
- Hill – Kent 1965 V. Hill – J. P. C. Kent, *Late Roman Bronze Coinage AD. 324-498*, (1965).
- Kent 1994 J. Kent, *The Roman Imperial Coinage Vol X. The Divided Empire and the Fall of the Western Parts 395-491* (1994)
- Özgüç 1971 T. Özgüç, Demir Devrinde Kültepe ve Civarı/Kültepe and Its Vicinity in the Iron Age *TTKY-V*, 29 (1971).
- Özgüç 1999 T. Özgüç, Kültepe-Kaniş/Neša Sarayları ve Mabedleri/The Palaces and Temples of Kültepe-Kaniş/Neša. *TTKY. V*, 46 (1999).
- Simonetta 1977 B. Simonetta, The Coins of the Cappadocian Kings, *Typos II* (1977).
- Taner 1974 S. Taner, “Kültepe Sikkeleri (1967, 1973)”, *Belleten* 38, 152, 1974, 583-596.
- Zoroğlu 1981 L. Zoroğlu, “Kültepe’de Bulunan Hellenistik Çağa Ait Bir Amphora”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 1, 1981, 239-252.

